

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄԱՆԱՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Ա. ՏԱՐԻ

1 ՅՈՒՆԻՍ 1884

ԹԻԻ 15

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆՔ

Երբ յուսաժպիտ երիտասարդն թու-
ղու իւր հայրենի անակ, վերջին անգամ
համբուրէ այն ծնողքը՝ որ դարով է հա-
մակ, համբուրէ զգուանօք՝ իւր քոյրեր
և եղբայրներ, և բաժնուելով իւր սի-
րելեաց գրկերէն անոնց արատաւաց մէջ
դէպ ուղիղ երթայ այն նաւը որ իրեն
համար գերեզման մը կը թուի, այն ժա-
մանակ ի՛նչ յափշտակիչ խոհումներով
կը վերանայ, և ի՛նչ ազեկէզ հառաչներ
կընդգրկեն սիրտն, այն սիրտը՝ ուր զգաց-
մանց յոյզը կարգելու իրեն ուրիշ բան
լսել:

Բաժանում, ա՛հ, այս է յուրիտե-
նականին օրէնքը. դու քու տանդ ան-
կիւնաքարերն եթէ հաստատես, ուրիշ
մը չէնքն պիտի կառուցանէ, ես պիտի
տեսնեմ ծառաց ծաղկիլը, և այլ ոք
նոցա պտուղները պիտի վայելէ, այս է
անողոք կամք, երէկ այդ տան վառա-
րանին շուրջը և զբայր մը իւր քոյրը կը

համբուրէր, այսօր այդ եղբօր չրթներն
սառած են դի չունի իւր քոյրն գրկա-
պինդ՝ որ կը ժպտի սիրելոյ մը գիրկն:

Այլ սակայն կայ զօրութիւն մը՝ որ
աշխարհներ կը ճեղքէ և սրտերն կը մի-
ացնէ, որ անմեղութեան ձեռք կուտայ
և կեանքը կը քաղցրացնէ, և կուղէ յա-
ւերժանալ սրտից մէջ, և շատ անգամ
մտօք կը հասցնէ այդ կորովի ողին խօ-
րին հառաչներն սիրելոյն առ իւր ար-
տատուակցորդ սիրելին, և մերթ կը թե-
ւազարէ իբրեւ հրեշտակ մը թաղծեալ
մահացուն շուրջը. ա՛հ, ի՛նչ պիտի
լինէր մարդն երբ չճանչար երբէք այդ
զօրութիւնն կամ այդ ողին. — յիշա-
տակն . . . :

Բայց այդ զգացումն յաճախ տըրտ-
մադին կաղդէ տարանջատ մտերմին, երբ
նա կը յիշէ այն բլրակը ուր իւր խա-
ղաց ընկերները կը կոչէր երբեմն, հոն
էէ աւելի կընդարձակուէր իւր տեսու-
թեան՝ հօրիդոնն, և չքակայ մարդերն
և հովիտներն ծիածաւալ, երբ կերեւա-
կայէ բլրակին կատարը բարձրացած հի-

նաւուրց կաղնին որոյ խոռոչին մէջ կը պատապարուէր յանձրեւաց, կը յուզուի, կը յուզուի նոյնպէս երբ կը մտածէ թէ բլրակին թիկանց վրայ եղած գերեզման տան հողակոյտներուն քով իւր հայրն ծերունի կը ծնրադրէր իւր առաքինի նախնեացը յիշատակը օրհնելու համար:

Ի՞նչ սրտառուչ վայրկեաններ, երբ այդ հեռաբնակ երիտասարդը անհուն մտածութեամբ տոչորեալ կը յիշէ թէ իւր բաժանումը աստղի մը անկումն է թերեւս, զոր երբեմն իւր բնագաւառի ծերունիք մեծ հետաքրքրութեամբ կը յուշնէին իրեն այն ժամերուն մէջ մահ նաւանդ՝ երբ լուսինը հերարձակ դուրս կենէր իւր գահոյքէն, կերեւոյթայնէր իւր անուշակ մօր ճակատը, և հրապոյրքն անհուն. այն ժամանակ անցելոյն յիշատակները ներկային մարմնքանաց հետ կը խառնուէին, և կը հծծեն կենաց ողբերգութիւնը երիտասարդին սրտին մէջ. ուրեմն մարդ միայն իւր ընտանեկան յարկին ներքեւ կը վայելէ հրճուանքն, և անկէ դուրս չկրնար հանգչիլ յանկեան ուրեք, եթէ կը կրէ բարեհամբոյր սիրտ մը. եթէ թշուառութիւնն չէ որ կը հեռացնէ զանի իւր հայրենի տնակէն ուրեմն թշուառութիւնը անոր կոպտսէ տարութեան մէջ, որով՝ բիւրապատիկ տառապանք կը յաջորդեն ընտանեկան քաղցրութեանց:

Ա՛հ, փոթորիկ մ'էր որ ցրուեց հրականերն Ասիոյ խորերէն մինչեւ յՍ.մերիկա և յԱւստրալիա, այդ փոթորիկն նախախնամութեան շունչն էր, արդ Աստուած էր այդ բաժանմանց հեղինակը, անկէ յետոյ մարդիկ եղան և չկրցան իրարու մերձ բնակիլ, ըստ որում զբացնութիւնը պատերազմաց գրգռու մը եղաւ:

Հէ՛ք տարաբնակ, ի՞նչ ակնկալութիւններով գացիր ի բաց, հոն ուր կեանքը կը նսեմանայ, և զուարթ գէմքն կը դժգունի, և տաղտուկն կ'ընկերէ քեզ միշտ և մանկութեան երգերդ այլ եւս դադրելէ յետոյ, կուգան կը հնչուին օտար նուագներ, շունիս այլ եւս մօտդ մայր մը՝ որոյ գրկաց մէջ հանգչեցնես երբեմն վշտալից գլուխդ, շունիս առ քեւ քոյր մը՝ որ քեզ չքնաղ բաճկունակ մը ագուցանէ իւր ձեռամբ իրրեւ գոլովմանց խորհրդանշան, այլ զքեզ պարածածկող ստուերներն են քու նըսեմ խորհուրդներդ, և քու անտոյգ ապագայդ:

Այսքան ուրեմն քաղցր է տունն և քաղցրագոյն իւր միտքարութիւնքն, ինչպէս բոյնն ծիծեռնակին, և ինչպէս փորակն՝ խաչին, արդեօք պիտի հաւնի՞ սոյն օրը՝ երբ փորին սիրելիք զմեմեամբք յետ բաղմամեայ հեռաւորութեան, երբ իրենց շունչն խառնուի միմեանց, և սիրահեշտ տեսութիւններ ծծեն միմեանց դիրկը, այն ժամանակ երբ այլ եւս ծերացած են ծնողք, և մէկ երկու անդամներ այն օթեւանին հաւժարած են ի կենաց, և յաւիտենականութեան մը խորն թեւարկած են, երբ այդ ընտանեկան երդիքին տակ գումարին կուտանք և երիտասարդք ցնծութեան առն կատարելու և ուրախարար բաժակն քամելու՝ բախտին դառնութեանց իբրեւ արհամարհանք մը, ա՛հ, հոն որ և է ձայն աշխարհի չընդմիջելի երգոց շափնդն և յոյզն կենաց:

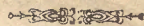
Այդ յաղթահատակ տունն, միայն մերթ ուրախութեանց և մերթ վշտաց, կ'ընդունի իւր ծոցն այն դեղալոյս պարմանին հեռաւոր՝ որոյ ծնունդն տեսած է, և նորա մօրն երկանց ճշերուն ակաւ:

Չալուր կանգնած է, և մայրութեան տառապանաց վրայ խորոված է և ինք իբրեւ երկրորդ մայր մը, այժմ ծիծաղկոտ ջահերով կը լուսազարդի և գեղեցիկ հանդէս մը կը կատարէ զեղանիներու և գեղաւհիներու համախմբութեամբ, հաւատարիմ հետեւող կերեւի բոլորեցունց զգացմանց, և երկնապայ ուխտեր ունի՝ զորս յերկինս կը բարձրացնէ :

Իսկ այն երիտասարդն հեռաւոր գտաւ երբէք օտարութեան մէջ փափկագոյն սփոփանքն, զոր ընտանեկան յարկն կը շնորհէ մեզ, այս սիրանուէր օթեւանին քաղցրիկ տպաւորութիւններն կրնա՞ն մրցիլ որ և է մտացածին քաղցրութեանց հետ, կրնա՞ն յափշտակել ազնիւ զգացումները ի սրտից . ո՛հ, ո՛րչափ հրճուական է տեսնել ամէն առաւօտ թռչնիկն՝ որ ստան պատուհանին առջեւ կուգայ և կ'ողջունէ տնեցիքը, և յետոյ սուր թռիչներով կը սլանայ անհունութեան մէջ, թերեւս իմացնելու համար թէ այն առաւօտ տնեցիք դանդաղած են աղօթելու, կամ անմեղ մանկանց աղօթից մրմունջները յերկինս վերառաքելու : Ուրեմն աւերի մեծ իւրաւամբ պիտի չբաժնուի այլ եւս իւր ընտանի բոյնէն այն երիտասարդը՝ որ հեռու երկրի մէջ էր իբրեւ կալանաւոր մը ի բանտի, և պիտի գուրգուրայ իւր հինաւուրց տան բեկորներուն վրայ զորս ժամանակն անագորոյն մրկեաց միջոցաւ երկրի վրայ կը թողու . անմոռաց նըշխարներ :

Ով յարկ ընտանեկան, քու ծոցիդ մէջ պիտի հանդչին միշտ գեղեցկագոյն շնորհքներ, անկէ պիտի ծառային հրճուանքն իբրեւ լուսաշող ճառագայթներ, և քու չորս անկիւններդ պիտի

հաստատուն աղբի աղբի առաքինութեամբ, որոց վառարանն միայն դո՛ւ ես . և մանուկն բարեբարոյ պատրաստուելով քու ծոցիդ մէջ չպիտի խորհի զքեզ տապալել, և չպիտի արհամարհէ քու ցածուն առաստաղը, յիշելով թէ նախնական մարդիկ անակնբերէ ելան և վեհ գործոց ձեռնարկեցին :

ՄԵՐ ՓԱՓՍՔՆԵՐՆ

ՄԵՐ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆՔ

Դեռ պատանի՝ խորհելու յառաջաբանին մէջ, աղքատ՝ ողբերգութեան մը դերակատարն լինելու սահմանուած, և ամեն մարդու պէս հաւատար զգձուք վառ բայց չուառ սրտով մը՝ հանդիպիլ մանկան մի, որ դեռ չէ սկսած խորհիլ, բայց որ կը խորհուի արդէն . հանդիպիլ այդ մանկան, ում կը ծառայեն խոնարհ ի դուխ և սիրտ ի թունդ . ամբոխ մ՝ ըսպասաւոր, որպէս թէ անոր պէտքերն լինէին մեծ այնքան ու իրենք իրենց թուողն և անձնանուիրութեամբն համայն՝ անբաւական, հանդիպիլ մի այնպիսի մանկան, զեռ պատանի, զուրկ ի պաշտամանց, զուրկ ի վայելից, բայց ո՛չ ի յուսոյ . ո՛հ, ի՞նչ ցաւ, բայց ցաւ՝ զոր կ'ափովէ յոյսն, և կը ծնուցանէ փափաքներ, այդ մանկան պէս լինիլ ա՛հ, այս փափաքներն, ա՛հ, այս թըշուառութիւնք :

Դեռ ծաղկանց կեանքն ունենալ, բայց աշնային թերթի մը պէս տոգոյն, կիտամերկ՝ տունկի մը պէս աշնային, երեկոյեան պտոյտի մը ելլել, տեսնել հասակակիցներ (արքայազուներու պէս հագուած, վարդ ի ձեռին, որպէս թէ ցուցնելու համար՝ բանաստեղծին երգած վաճօղն թէ իրենք երջանիկ են աւելի,

տեանել հասակակիցներ՝ ոյց որարչաւ կառաց փոթորկած փոշիներն միայն կը հասնին մեզ, իբր ատոնց և եթ արժանեաց, տեանել այսքան նպաստաւորեալներն բաղդէն ու լինիլ այսքան դժբաղդ, ա՛հ, ի՛նչ ցաւ, բայց ցաւ զոր կ'ամփէ յոյսն, և կը ծնուցանէ փափաքներ, այդ երջանկաց պէս լինի՛լ . . . ա՛հ, այս փափաքներն, ա՛հ այս թշուառութիւնք :

Խարխուլ տնակի մը մէջ իրերաց յաջորդող կարգ մը յոյսերէ և յուսահատութիւններէ պարտաւեալ ընկողմանի ի քուն անկողնի մը վրայ, յորում մեծատանց շուներն իսկ մրմալով կը հաճին պառկիլ, և յանկարծ ընդոտոյ յառնել կործանում մպառնացող հարաւային փշմանէն, որ գուցէ Աստուծոյ մը առ դժբախտն ուղղած ամենէն քաղցր պարգեւն է, որ կը կամի վախճան դնել վշտացն անոր, և ելլել դուրս, ու հեռուէն ականատես լինել ապարտնաց արհամարհոտ խաղաղութեան, յորս հեշտութիւններէ յոգնած մարմիններ տերթափուցելով կը վայելն . տերթափուցելով, կ'ըսեմ, քանզի Տէրը այդպիսի գիշերներու ծնունդ տուաւ միայն, ու այս հիքին գիշերները բարի Աստուծոյ մը ծնունդն համալիլ մեզքէ . այսպիսի տաժանելի՞քուն մ'ունենալ, ու ականատես լինիլ խաղաղութեան օթեւանաց անվրդով հանգստեան, ա՛հ, ի՛նչ ցաւ, բայց ցաւ, զոր մեղմէ յոյսն, և ծնուցանէ փափաքներ, այդ մեծատանց պէս լինի՛լ . . . ա՛հ այս փափաքներ, ա՛հ այս թշուառութիւնք :

Միայն ցամաք հացի ներկայացուցիչ ուղանէն ելլել կէս կուշտ կէս անօթի, ու երթալ ըսել բերկրանաց ձայներ, որք մեծահաց ու բազմախորտիկ խնջոյից

հանդէսներն կը հռչակեն՝ զինեաւ պըսակեալ բաժակներու բախմամբ, ու տեսնել յղկացեալ ու զգլխեալ սիրաւորը՝ որ թեւ կը մատուցանեն միմեանց ի պար՝ պլալուն ու յարաշարժ նայումքներով, և ունենալ խրճթի մը մէջ կին, զաւակներ, ոյց աչաց շողն է նուաղեր, ու սրտից կայծերն են մարեր, ա՛հ, ի՛նչ ցաւ, բայց ցաւ՝ զոր սփոփէ յոյսն, և կը ծնուցանէ փափաքներ, այդ յղկացելոյ պէս լինի՛լ . . . ա՛հ այս փափաքներ, ա՛հ այս թշուառութիւնք :

Քանզի ո՛չ ապաքէն այս փափաքներն են, որ կը թշուառացնեն զմեզ, ո՛չ ապաքէն այս փափաքներով է որ կը թռչիմք այնքան վեր, մինչեւ չտեսնել ինչ որ ունիմք, մինչեւ թերանալ յորս պարտիմք խորհիլ, և թշուառանալ՝ որչափ չէինք, քանզի կա՛յ թշուառութիւն մ'ալ, և թշուառութեանց թշուառութիւնն, կործանել եղածն չեղածին աւերակալութեամբ, եւ ինչո՞ւ փափաքիլ լինիլ հաւատարմանց, զորս ամեն դարցուցած է աշխարհի, և ոյց հաւատարեւութիւն, եթէ բողբոյս չէ ձեռնտու, յիմարութիւն մնացած է միշտ, հաւատարութիւնն, մանաւանդ ի մասին ն՛ւ թականի, բնական օրէնք չէ՛, ամեն ծաղիկ գեղեցիկ չէ՛, ամեն ծաղիկ վարդ չէ՛, ամեն ծառ սաղարթագեղ չէ՛, ո՛չ ալ ամեն ծառ պտղատու . երկիր կա՛յ որ ոսկւոյ հանքեր ունի, երկիր ալ կայ, որ միայն կիր ու քար կ'արտադրէ, սակայն կիրն ու քարն ալ պիտանի են, եթէ այդ երկիր ընդու ունենար՝ պիտի ըսեր թէ ինքը գոհ է իւր արտադրութեամբ, և զայս կը հաստատեն այդ երկրի բնակիչք, յորում կ'ապրին այնքան երջանիկ՝ որքան են գոհ, և գոհ

հուլիսն է փափաքներն : Դո՛ւ
ըլլամք մենք ալ . յայնժամ ո՛չ եւս փա-
փաքներ , ո՛չ եւս թշուառութիւնք . . .

Եւ սակայն ամեն պատիւ ճոխն ,
ամեն յարգանք մեծատա՛ն , այդ իմ
խոստովանութիւնս չէ՛ . հաւաստութիւ-
նըն բնական օրէնք չէ՛ , ըսի , կը կրկնեմ ,
անոր համար չուառ գիւղացին պատմու-
թեան շարքին մէջ դահակալէն վեր նըս-
տաւ , որովհետեւ վճռուած է որ դըժ-
բաղդն , բնական օրինօք , երջանիկ դա-
հակից չբաղմի , նա իւր դահն աւելի
վեր դրաւ . այս արդիւնած չէր հան-
ճարին . ինչ երջանկութիւն , վայելել
վայրն այն՝ զոր դանձերն չեն կրնալ գը-
րաւել , և զոր աղքատն ու հարուստ սա-
կայն հաւասարապէս կրնան վայելել շա-
հեցուցմամբ այն գանձին՝ զոր Աստ-
ուած կը ջնորհէ անխտիր , և զոր մտքի
աշխատութիւնն կը յարգէ ու կարգիւ-
նաւորէ :

Հարուստն թո՛ղ վայելէ , ինչ որ
աղքատն չկրնար վայելել , աղքատը պի-
տի վայելէ , ինչ որ հարուստին յաճախ
չեն ներեր իւր գանձերն . բարի է Աստ-
ուած ուրեմն . ահա՛ փափաքներ զորո
միշտ ներելի է ունենալ , և զոր փառք է
ունենալ միշտ , ուսանիլ ու անմահա-
նալ . ա՛հ այս փափաքներն , ա՛հ այս
երջանկութիւնն :

ԱՐԳՈՄ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ (*)

Ե.

Կ. Պոլիս 20 Մայիս 1884

Սիրելիդ իմ վարսենիկ

Լուի Ֆիկիէի «մարդկային ցեղեր»
անուն գիրքը կը թղթատեմ՝ դիտելու

(*) Տես հանդիսիս 9 թիւն :

համար հետաքրքրուշարժ պատկերներն .
անոնց մէջ կը տեսնեմ նկարներ վայրե-
նի մարդոց որք գրեթէ մերկ են , այլ
սակայն փետուրներով , խեցեմորթներով
և ուլունքներով զարդարած են իւր-
եանց գլուխն , պարանոցն , ախանջն ու
բաղուկներ . որովհետեւ գիտական գըր-
քի մը մէջ են ամբողջութեամբ այս նկար-
ներն , չեմ կրնար երեւակայութեան
արդիւնք նկատել զայնս , և իբր ճշմա-
րիտ իրողութիւն կ'ընդունիմ թէ՛ վայ-
րենիք նախնական պիտոյքէն նախադաս
կը համարիմ երկրորդականը , քանի որ
առանց պատասպարելու զինքեանս զգե-
տով , կը կրնն մանեակ , աղարանջան ,
օղ և ճեղանակ : Եւ քանզի քաղաքա-
կիրթ կոչուած արդի Ժողովուրդք անց-
ներէ յետոյ այդ նախնական վիճակէն ,
այսօր իոկ ցոյց կուտան անդիմադրելի
ձգտում մի դէպի պլւրանք , կարծեմ
տարօրինակ չլինիր հետեւեցնել թէ՛ պըճ-
նասիրութեան իզճն ի սկզբանէ անտի
մարդկային ուղղին բուռն բնազդունե-
րէն մին եղած է :

Սակայն ամէն բնազդմանց դո՛հա-
ցումն կրնա՞յ միթէ օգտակար լինել մեզ :
Մարդիկ ի բնէ չարին են հակամէտ .
երբ ազատ ձգուէին նորա ըստ հաճոյս
յադուրդ տալ իւրեանց յոռի բնազդ-
մանց , ի՞նչ կ'ըլլար աշխարհ . անասնոց
անկ է ապրիլ բնազդական կենօք . մարդ-
կազնուանայ ու կը բարձրանայ այն ա-
տեն , երբ իմացականութեամբ վարի .
ճշմարիտ քաղաքակրթութիւնն յայտմ կը
կայանայ :

Դժբաղդարար մեք՝ քաղաքակր-
թեալքս՝ շատ պարագայից մէջ ցոյց
կուտամք մեր բարոյական տկարու-
թիւնն , և յայտնի կ'ընեմք թէ՛ կարող
չեմք դեռ բոլորովին ազատ կացուցա-

ներու զմեզ բնազդմանց տիրապետութեանէն, տիրապետութիւն մը՝ որ ոչ միայն կը տանջէ, կը զարդարէ իւր գերին, այլ և յաւէտ կը զրկէ զանի կենաց իմացական քաղցրագոյն վայելքներէն: Անթիւ զոհեր կ'երթան բնազդմանց:

Ձոհ մ'ալ եւգինէն եղաւ. պճնասիրական կիրքն ու զեղծմունք շատ կանուխ անչքսոցույին իւր մարմինն հողին տակ, և սգաւոր թողին բարեկամներն արտասուաց ու սեւերու մէջ:

Մինչդեռ առատ օդ ու լայն կուրծք առողջութեան էական պայմաններ են, եւգինէն չիմակով ամրապինդ կը սեղմէ կուրծքն, որով անկարելի կը լինէր նմա չնչել ազատ ու լիաթոք:

Մինչդեռ առողջաբանք լուազոյն օծանելիքն կը համարին մաքուր ջուրն, եւգինէն՝ դէմքին փայլ ու թարմութիւն տալու նպատակաւ, կը գործածէր զանազան արհեստական բաղադրութիւններ որք կը պարունակեն թունաւոր տարրեր. կապար, սնդիկ, զառիկ, եւն:

Մինչդեռ արեան ազատ շրջանովն է որ մարմինն կ'աճի, եւգինէն կը հագնէր նեղ զգեստ, որպէսզի երեւար նրբամարմին, փոյթ չէր ըներ թէ՛ արեան շրջանն կ'արգիլուէր այնու և ինք կը մնար վտիտ ու տկար:

Հաղարաւորներ՝ եւգինէին պէս՝ կ'եղծանեն բնութեան շէնքը, և թէեւ կ'զգան իւրեանց յանդգնութեան վնասներն, սակայն կը յամառին դարձեալ ինչ կ'ըսես, Վարսենիկ, յիմարութիւն չէ՞ սոցա վարմունքը:

Թողլով յիմարութիւնն յիմարներուն՝ եթէ ներես, պիտի ընեմ ես դիտողութիւն մի մատենադարանիդ մասին:

Շատ ընտիր կը գտնեմ գրական

ճաշակդ. այլազան գրքերն՝ որոց նախագատութիւն ընծայելով գետեղած ես մատենադարանիդ մէջ, հրահանգիչ են ամէնն ալ: Ընթանէիս դէպք մարենդարան մը կաղմեր ես այնու, պիտ' ըսէի, եթէ մոռցած չ'լինէիր պատուատիրել նաեւ մի այլ կարգ գրենոց որք մանկավարժական խնդրոց վերայ կը ճառեն:

Ամէն մայր ու հայր բնատուր վարժիչներն են իւրեանց որդեկաց. սոքա առաջին քայլն կ'առնուն ծնողաց աշաքըն առջեւ, առաջին բառն կը թոթովեն նոցա գրկէն, և անոնցմէ կ'ընդունին նախադաս գրոյն իւրեանց բովանդակ նրկարագրին և սկզբնական տարերքն իւրեանց համայն ծանօթութեանց. և ո՞վ կրնայ ուրանալ թէ՛ առաջին տպաւորութիւնն՝ զոր ու է պարագայի մէջ կ'ստանայ մարդ, չէ ամենէ տեւական և չէ ամենէ ողջեցիկն:

Պարտիզպանն յախուռն կերպով չոերմաներ ծաղիկ հունան. նախապէս կ'ուռանի թէ՛ ս'ըսլիսի հող յարմարագոյն է ցանին, թէ՛ ինչ զգուշութիւններ պարտի ունենալ մինչեւ որ ծլի, և ինչ խնամք՝ մինչեւ որ բոցբռնի:

Երբ թռչնիկ մ'ունենաւ վանդակի մէջ, ուտելու համար ա՞ղ և խմելու համար քացա՞խ կուտաւ նմա խոնաւ մթին նկուղի մը մէջ կը՝ ձգես դանի. — Ոչ անշուշտ. այլ ընդհատակն՝ գիտնալով յառաջագոյն թէ՛ ինչ բաներ ամենէ շատ օգտակար և հաճելի են թեւաւոր երգչիդ յարբումն և ի կեր, խնամատ ձեռներով կը պատրաստես կ'ուտաւ նմա զայնս. հազիւ գիտնալով թէ՛ ո՞ւր կ'ախորժի թըռչն տիլ ու գեղգեղել՝ կը բերես կը դնես վանդակդ ծառոց ճիւղերուն մէջ կամ պատուհանին առջեւ՝ զուարթ արեւուն հանդէպ:

Ծաղիկն ու թռչնիկ խնամքի կարօտ են ուրեմն, որպէս զի կարող լինին ի դուրս հանել դործն յոր սահմանեալ են: Մանկիկն՝ ապագայ մարդն՝ անշարի աւելի պէտք ունի հոգատարութեան որչափ անանցմէ աւելի կատարելագոյն է և փափկագոյն է կազմուածօք և որչափ աւելի վսեմ է իւր կոչումը: Հետեւաբար ծնողք ալ պարտին լըջաբար ուսումնասիրել և սերտել այն բնական ու բարոյական օրէնքներն որոց վրայ կը հիմնէ Մանկավարժութիւնն մանկանց սկզբնական դաստիարակութիւնը:

Մնամ քոյդ

ՄԱՔՐԻԿ

ԱՌՆԱԿԻՆՆ

Ոչ որ ի խոր երկրի ծածկեալ գանձք այնքան՝
Որքան սրտից գաղտ վայելք են սքրական:
Ահա ի սէր կընաջ շնորհի ծրծել ինձ
Մերձ ուր բնակէն՝ սիւք հեշտարդր, օդս ամբիծ,
Ոչ այնքանի քաղցր՝ բոյր անկողնայ մանուշակ
Ամուսնութեան որքան է շունչ անուշակ:
ՄԻՏԸԼԻՅԸՆ

Ծառ անգամներ առիթ ունեցած եմ դիտելու թէ որպիսի հաստատամտութեամբ կանայք կը կրեն բազմիկն ամենէն անագորոյն ձախորդութիւններն: Այս ձախորդութիւնք, որ առջեւ սիրտն ու միտքն կ'ընկճեն, գոյցես փափուկ սեւին բոլոր թաղուն զօրութիւնները յերեւան կը հանեն, և նորա նկարագրին այնպիսի անվահեղութիւն մը և բարձրութիւն մը կուտան, որ յահալս վսեմութեան կը մտնեայ: Բան մը այնքան սրտայոյզ չէ որքան աւանդել զիրդ և դողարիկ կ'ենն՝ ի բնէ տկար և հպատակող, այն կ'ինն սր կենաց ժրպտուն ընթացքին մէջէն անցած ատեն, կըղգածուի ամենէն աննշան խոշորոտէ մ'անգամ, յանկարծ մաաւորական զօրութեամբ բարձրանալ՝ թշուառութեան

մէջ իւր ամուսնոյն սփափիչն լինելու, և անվահեղ հաստատամտութեամբ, բազմիկն անյաջողութեան դառնագոյն հարուածներուն տոկտուլ:

Ինչպէս սրթն, որ իւր հրապուրիչ տերեւներով կաղնւոյն շուրջը բոլորած է ընդ երկար, և անոր միջոցաւ արփայն պայծառութիւնն վայելելու արժանացած է, կայծակն անոր հաստ արմատն արմատախիլ ըրած առեն, փայփայիչ պատաղիճներովը անոր բոլորտիքը կը փարի, և ի մի կը հաւաքէ նորա ցիրուցան ոտներն, նոյնպէս ալ նախախնամութիւնը այնպէս լաւ անօրինած ու կարգադրած է զի կ'ինը՝ որ պարզապէս առն զարդն ու հպատակն է՝ նորա երջանիկ ժամուց մէջ, նորա նեցուկն ու սփոփանքն լինի՝ երբ յանկարծհաս ձախորդութենէ մը զարնուի, պարզելով նորա սրտին ծալքերն, գոլորիկ իմն նեցուկ լինելով անոր բքանող գլխոյն և կապելով նորա վիրաւորեալ սիրտն:

Մի օր կը շնորհաւորէի բարեկամներէս մին իւր շուրջն պատող գեռափթիկ ընտանեացն համար, որ անյեղի սիրով մը անոր հետ կապուած էր. «Ձեզ ուրիշ բան չեմ մտղմեր, ըսաւ մտերիմա եռանդեամբ, բայց եթէ կ'ին մը և զաւակներ ունենալ, եթէ երջանկութեան մէջ ըլլաք. անոնք ձեր երջանկութեան մատնակից կըլլան եթէ թշուառութիւնը ձեզ պաշարէ, այն ատեն զձեզ կը մխիթարեն»: Եւ յիշուի. տեսայ որ ամուսնացեալ մարդ մը թշուառութեան մէջ ինկած ատեն աւելի կարող կըլլայ աշխարհիս մէջ իւր կացութիւնն բարեւելելու քան թէ ամուրի սք մասամբ մը՝ որովհետեւ աւելի տոխալուած է նա (ամուսնացեալը) ճգնելու անդադար լաւ հովանաւորութեան տակ գտնուող աննեցուկ և սիրելի էս կայ համար. բայց

զխաւորաբար՝ քան զի ընտանեկան խանութեան փոքրիկ ընտանեկան պատմութիւն, որոյ երբեմն ակնատես եղէ։ Իմ մտերիմ բարեկամս, Լէվի, գեղանի և խոհական աղջկան մը հետ ամուսնացաւ, որ ճոխութեան մէջ մնացած էր։ Թէպէտ օժիտ չբերաւ, բայց ոչ նուազ ճոխութիւն գտաւ նաեւ իւր ամուսնոյն տունը։ Սա չէր զլանար բնաւ իւր կնոջմէն ամեն տեսակ վայելուչ և ճաշակաւոր զարդարանքներ, որք իգական սեռին տեսակ մը կախարդեցուցիչ նկարագիր մը կուտան. — «Իւր կեանքն,» կըսէր, հմայական պատմութիւն մը պիտի լինի»։

Սա երկոցունց բնութեանց մէջ գոնուող տարբերութենէն իսկ ներդաշնակութիւն մը յառաջ եկաւ, այն վիպական և քիչ մը խոփու բնութիւն մ'ուներ. կնոջ լինութիւնն՝ ընդհակառակը՝ բոլորովին եռանդուն ու զուարթ էր։ Յաճախ դիտած եմ թէ լիւնչպէս բարեկամն ընկերութեան մը մէջ համը յափըշտակութեամբ լի աչքերն իւր կնոջ վրայ կը դարձնէր, որ իւր զուարթ բնութեամբ ամբողջ ընկերութիւնը կզբօսեցնէր ու կը հրապուրէր, և ինչպէս

այսքան հրապուրանաց մէջէն հաւատարիմ կ'լինէ իւր աչքն ամուսնոյն վրայ կը դարձնէր դարձեալ, ուր միայն գոգցես ընդունելութիւն և շնորհք կրնար գտնել։ Երբ իւր ամուսնոյն բազկին վրայ կը թընէր՝ իւր նրբահասակ մարմնոյն ձեւը գեղեցիկ հակադասակեր մը կընծայէր Լէվիի տունտէան ու մեծ մարմնոյն հետ։ Սիրալիր և վստահող գէմքն՝ որով կ'լինէ կը նայէր իւր ամուսնոյն, գոգցես ի յայտ կածէր յաղթահարիչ հպարտութեան և փայլալիչ գոյութեան վայել մի, իբրեւ թէ այլն կը գործողութար իւր սիրելի և անօգնական բեռին վրայ։ Ոչ մի ամուսնունցմէ աւելի գեղեցիկ երջանկութեամբ ու յաջողութեամբ յառաջացած էր կանխահաւ և բարեկարգ ամուսնութեան ծաղկաճեմ ճանապարհին մէջ։

Սակայն բարեկամն իւր հարստութիւնը մեծ շահագիտութեանց ծառայեցուցած էր. և ամուսնանալէն մի քանի ամիս յետոյ, յանկարծական ճախորդութիւններ իրարու վրայ բարդուելով, բոլոր նորա հարստութիւնը սնչացուցին, և խեղճ մարդը դրեթէ օրապահիկն իսկ դժուարաւ հայթայթելու ստիպողականութեան մէջ ինկաւ։

Բաւական ժամանակ իւր կացութիւնը մէկու մը չյայտնեց, և խոփու կերպարանքով ու վշտաբեկ սրտով աստանդ թափառեցաւ։

Իւր կեանքն ցաւոց երկարաձգութիւն մ'էր. և ինչ որ աւելի անտանելի կընէր զայն՝ իւր կնոջ ներկայութեան ժպտուն երեւալու հարկն էր այն։ Սակայն իւր կ'լինէ սիրոյ խորաթափանց աչքերով տեսաւ թէ ամուսինն ոչ եւս բարեկեաց փնտրի մը մէջ կը գտնուէր. տեսաւ նորա այլայլեալ հայուածքն ու հեղձամղձուկ հառաչներն, և չկրցաւ

խաբուիլ իւր սիրտիցորդ ամուսնոյն ու-
րախ երեւերու համար ի գործ զբաժ-
անյաջող և անբնական փորձերէն : Բոլոր
իւր զատրթեցայցիչ կարողութիւններն
և գողար գողանքներն իմի ձուլեց զայն
երջանկացեալ՝ ուրախացնելու համար .
բայց ասոնք վշտերու նեան ալ տաւ ի
նրապէս ներս մեցին : Որքան աւելի
որ կրնն կը սիրէր զինքն , այնչա՛փ աւելի
իւր ցաւն ալ կը սատականայր , մտածե-
լով որ ընդհուպ թշուառ վիճակի մը
պիտի ենթարկէր զնա : Քիչ ժամանա-
կէն , կը մտածէր Լէվի , ժպտան պիտի
հ'աւանայ այն սյուրերէն , երգն պիտի մա-
րի այն չրթանց վրայ , այն աչաց փայլն
պիտի ծածկուի վշտաց խաւարին տակ ,
և այն երջանիկ ու ուրախ սիրտն՝ որ այ-
ժմ թեթեւ իմն կը զարնէ նորա կուրծ-
քին մէջ , աշխարհային մոռոտանշու-
թեամբ և չաւառութեամբ իմկնիւ նման
պիտի անձկանայ :

Վերջապէս՝ որ մը բարեկամս ինձի
եկաւ , և խորին յուսահատական եղա-
նակաւ մը բոլոր իւր կացութիւնն ինձ
պատմեց . երբ իւր վիճակին կատարե-
լապէս տեղեկ եղայ , հարցուցի՝ « Կի-
նեղնիդ բոլոր այս բաներուն վրայ տե-
ղեկութիւն ո՞ւնի » : — Այս հարցման վե-
րայ հեծեմամբ լալ սկսաւ . « Ի սէր Աս-
տուծոյ , » գոչեց , « եթէ վրաս դու թ-
ունիք , կնոջս վրայ մի խօսիք . իւր վե-
րայ մտածելով է որ գրեթէ յիմարտ-
նալու աստիճանին կը մօտենամ » :

« Ի՞նչ պատճառաւ , ըրի , ոչ կամ
կանուխ ձեր կրնն պիտի խմանայ զա-
տոնք . երկայն ատեն չէք կրնար իրմէ
պահել , և երբ այս լուրն ուրիշ տեղէ
մ'առնէ , տակի գէշ ներգործութիւն
մը պիտի ընէ իւր վրայ , քան թէ երբ
դուք հազա՛ գէիք զայն իրեն . քան զի

ոերեւեաց ձայնի շեշտերն ամենէն վշտա-
ռիթ ու ծանր լուրերն իսկ կը մեղմաց-
նեն » .

Ասկէ վրաս , սյուս ինքզինքնիդ կը
գրկէք ձեր կնոջ համակրայից սիրտն .
ներէն , և ոչ միայն այս սիրտն , ներէն ,
այլ և այն կապէն՝ որո՛վ միայն կրնան
որտեղն զուգակցորդ մնալ — անկեղծ հա-
ղորդակցութիւն մը մտածմանց և զգաց-
մանց : Ձեր կողակիցն ընդհուպ պիտի
հասկնայ թէ գաղաւղի բան մ'ունիք
ձեր մագին մէջ , և ճշմարտ սէրն
գաղանատպահութիւն չգիտեր . այդ սէրն
կ'ստորնանայ / կանարգի , երբ իւր սի-
րեւեաց իսկ վշտերն թաքուն մնան իր-
մէ » :

« Ա՛հ , բայց , բարեկամդ իմ , եթէ
մտածէք թէ ինչ հարուած պիտի տամ՝
նորա բոլոր ապագայ նպատակներուն ,
եթէ երեւակայեք թէ ինչպէս պիտի
վերաւորուի իւր հոգին , երբ ըսեմ ի-
րեն թէ ամուսինն մուրադեան մը դարձաւ .
թէ պարտի այլ եւս հեռանալ կենաց
բոլոր վայելքներէն , ընկերական ամեն
հաճոյքներէ , և թաղուիլ ինձ հետ աղ-
քատութեան և միմութեան մէջ . երբ
իրեն ըսեմ թէ ոչ եւս պիտի սաւսոնի
այն միջոցութիւն վրայ որ մագիչ փայլով
մը կրնայ շարժիլ , լոյսն ամէն աչաց ,
հիացունք բոլոր որտեղու , ի՞նչպէս կըր-
նայ տոկալ աղքատութեան , ամէն տե-
տակ ճիշտութեանց մէջ մեծցած ինչպէս
կրնայ գրկում կրել . ընկերութեան սի-
րոյ առարկայն՝ կուռքն եղած է . ո՛հ ,
այս լուրն պիտի ընկճէ՝ նորա սիրտն .
պիտի պատանէ նորա կուրծքն » :

Յետինի թըն Իրվին

Թարգ. յԱնգղիարէնէ

Յ. ՀԻՆՈՒԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՁՈՁՈ

Ձարաբաստիկ մարդն զամենայն ինչ կորոյս ,
Ըղծընդոյ , զկին , զորդիւ , այլ ոչ երբէք զյոյս .
Այնու ծնաւ , այնու և հեայ յերկրի աստ
Իբր ի հեշտ դարաստ :

Խորին հառաչ սլացաւ հիքին ի սըրտէն ,
Մատնեաց վաղ իսկ զանձն իւր ի հողըս անդէն .
Եւ մինչ զկենաց անիծանէր նա ըզլոյս՝
Ծիծաղեցաւ յոյս :

Մինչ շինականն եղերերդէր ըզբախտ իւր
Ըղտիրերիս զրաւեալ յերկաթ սայրասուր ,
Անդէն և անդ ժլպագեցաւ էն ի յերկնուստ՝
Չողբալ զիւր կորուստ :

Նա ոսկեղէն ետես մահու ըզդապաղ ,
Շանթ ք խիտ ընդ խիտք այնու ի բաց տացեն խոյս ,
Գեղածիծաղ երեւեսցի բընու իւրն
Ի կամս դերագոյն :

Ո՛ք ազգր յոյս , աւետաւոր երկնաւար ,
Թըշուառութեանց առաջի դճւռն ամրափակ ,
Յորդ արտասուաց բնաւից եղեալ դու սըրբօղ
Բառնաս ըզսրդից դող :

Եւ զիտիցիս , սիրելիդ ինձ քան զբնաւ
Հանապազօր դաս խընդու թիւն տալ ածբաւ
Մահականացուաց՝ որք իրաւամբ յար ի քեզ
Մընան անձկապէս :

Անդ ի մարտի նախճիրս հըրճուի զօրական ,
Հըրճուի անհուն խնդիւ ի յոյս յաղթութեան ,
Եւ յառնուլ իւր մահու ըզգառլն հարուած ,
Յուսայ զեռ կենաց :

Եւ անձկալին կոյս որ մընայր իւր դարձին
Վաղրազակի զիսէ տու դուրս խընդաղին ,
Գիրկս արկանել զնովաւ , այլ ոչ զըտեալ , ա՛հ ,
Չկարծէ զնորացն մահ :

Ե՛կ , յոյս , հանդիր յամենեւին դու ի սպառ
Քեւ մեք կարծեմք , թէ ծագկեացի ամուլ ժայռ ,
Թէ ցընծացէ յաւուր միում բըւրձակ ,
Ո՛հ , յոյս եմք համակ :

Բերկրանք կենաց եկեացն զհետ մեր յաճախ ,
Թէ յուսամք լոկ , այնու լինիմք մեք ուրախ ,
Ի լիութիւնս , ի սէր , ի փառս վայելել
Լիցի զիւրընդէլ :

Ձի աշխարհս այս ահընկալեաց է աշխարհ ,
Թէ ստոյգ թէ ոչ , զայն սակոյ չիք հընար .
Յուսա՛ տու ինչ , լիցի բազում քեզ օգուտ
ոնտի վաղընդիտի :

Եւ հէք մուսայս , որ ոչ երբէք զիտէ յոյժ
Նուազել յանձնէ երգըս զուարթ և քընքոյշ ,
Յաճախակի յուսայ երգիլ քան ըզկար
Յիւր յանգօր ի քնար :

ՋԱՐՄԱՅՐ

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԽՐԱԴԻԹՐ

(9)

Վերջապէս՝ յետ երկար գնալոյ
միեւնոյն փողոցին մէջ , հասայ ընդար-
ձակագոյն հրապարակ մը , որ կը շրջա-
պատէր Մեծին Մօկօլի , սրբաղան կայ-
սեր դղեակը . կը տեսնուէին անդ հին-
դիկ նախարարաց և հիծելոյ և սրահա-
պանաց վրաններ , որք կը զանազանէին
իրարմէ լապտերներէն , գրօշներէն ծայ-
րերէն թիպէտական կովիւրու տոռուն-
ներով զարդարեալ երկայն եղեգներէ .
Նրալիւր բնդարձակ խրամ մը բոլորեալ
պատերազմական անօթներով՝ կը շրջա-
պատէր դղեակը :

Ոստիկանաց կրակին լուսովը կը
գիտէի դղեակին աշտարակները , որ կը
բարձրանային մինչեւ ամպերն , և եր-
կայնաճիգ պարիսպներն՝ որ կը կորսուէ-
ին հորիզոնին մէջ : Փափաքեցայ ներս
մտնել , բայց մարդակներու վրայ կախ-
ուած խոշոր խորագաններ հրապարա-
կին վրայ ոտք կոխելու գիտաւորութե-
նէն դարձուցին զիս . դացի կեցայ մէկ
ծայրն մի քանի իտալիկ գերեաց քով ,
որք թոյլատրեցին ինձ կրակին շուրջն
իրենց հեռ բազմիլ : Չարմացմամբ կը
դիտէի հոնկէ կայսերական պալատը , և
կ'ըսէի . աստ ուրեմն կը բնակի մարդոց
երջանկագոյնը , ի հնազանդութիւն նմա

կը քարոզին կրօնք, իւր փառացն հա-
ճար այնքան դեպքանք կուգան, իւր
գանձուց ճոխանալուն համար այնքան
գաւառներ կը մաշին հարկաց և տրոց
տակ, իւր հաճոյքներն գոհացնելու հա-
մար այնքան կտրաւաններն կ'ուղեւորին,
և իւր սպառնալովեանն համար միայն
այնքան զինեալք կը հսկեն շուրջ:

Մինչդեռ այսպէս կը խորհրդածէի
քնդ-ինքն, ուրախութեան մեծածայն
աղաղակներ լուսեցան ամբողջ հրապա-
րակին վրայ, և տեսայ որ կանցնէին ութ
գրօշադարդ ուղտեր, որք, ըսին, թէ
Տէքանի գաւառէն Մօկօյի զօրապետաց
չրկած ապստամբաց զլուսներն կը բե-
րէին, ուր իւր որդիներէն մին, կառու-
վարիչ Տէքանի, երեք տարիէ ի վեր
պատերազմ հրատարակած էր քնդ-էմ
իւր հօրն: Քիչ յետոյ հասաւ արուայիկ
ուղտի մը վրայ հեծած արագընթաց
սուրհանդակ մը, ժանուցանելու հրդե-
հական սահմանադրւոյն քաղաքներէն
միւոյն Պարսկաց կողմանէ զրաւումն իւր
հրամանատարներէն միւոյն մտանութեամբ:

Բանի մը վայրկեան վերջը հասաւ
ուրիշ մը Պէնկալի կառավարչին կողմա-
նէ, որ լուր կը բերէր թէ եւրոպացիք,
որոց, յօդուտ վաճառականութեան,
թոյլատրած էր կայսրն Գանգէսի գե-
տաբերանն վաճառակցութիւն հաստա-
տել, ամբողջ մը կանգնած էին, և ախրած՝
դեռին նաւարկութեան: Այս երկրորդ
սուրհանդակին դալէն քիչ յետոյ վաշտ
մը ոստիկաններու զլուխ անցած պաշ-
տօնեայ մը ելաւ դղեկէն. կայսրն հրա-
մայած էր իրեն երթալ աւազորերոյն
թաղն, և տէրութեան թշնամեաց հետ
համախոհութեան յանցանօք դատա-
պարտուած այն երեք աւազանին շղթա-
յակապ բերել: Առաջի իրիկունէ մոլլա

մը ձերբակալել տուած էր, որ իւր քա-
րոզին մէջ գովեստիւք խօսելով Պարս-
կաց թագաւորին վրայ՝ հրապարակաւ
ըսած էր թէ Հնդկաստանի կայսրն ան-
հաւատ է, զի հակառակ Մէհէմէտի ու-
րինաց զինի կը խմէր: Վերջապէս կը
հաւատաւէին թէ կայսրն դեռ նոր իւր
կիներէն մին և աղաբանին հսկող զօ-
րապետներէն երկուքը խեղդել և ժե-
մնայի մէջ նետել տուած էր, համոզ-
ուած ըլլալով թէ անոնք իւր որդւոյն
ապստամբութեան մէջ մատ ունէին:
Երբ կը մտածէի այս տխուր դիպաց վը-
րայ, հրոյ երկայն սիւն մը բարձրացաւ
յանկարծ պալատան խոհարանէն, հըր-
դեհին թանձր ծուխն ամպերուն կը խառ-
նուէր, և բոցք կը լուսաւորէին աշտա-
րակներն, ապարանն, խրամներն, հրա-
պարակը, մզկիթաց մինարէներն, և կը
շառագնէր հօրիզոնն. իսկոյն պղնձա-
կուռ անհեղեղ թմբուկներն և պահա-
կին խոշոր փողերն ահարկու գոչիւննե-
րով հրդեհին ծանուցին. հեծելոց վաշ-
տերն տարածուեցան քաղաքին մէջ, և
դղեկին մերձակայ տանց դռներն խոր-
տակելով՝ խարաղանի հարուածներով
կ'ստիպէին բնակիչներն վազել յօդու-
թիւն հրդեհին մարելու: Մզկիթի թէ
որքան վտանգաւոր է մեծամեծաց դը-
րացնութիւնը ստորադաս ժողովրդեան
համար. մեծամեծք նման են բոցոյ հը-
րոյ, որ կայրէ իրեն խունկ ձգողներն
անգամ, եթէ շատ մօտենան:

Ուղեցի վախշիլ, բայց հրապարա-
կին բոլոր անցքերն փակուած էին. ան-
կարելի պիտի ըլլար ինձ դուրս ելլել
անկէ, եթէ, նախախնամութեամբն Առ-
տուծոյ, պալատան կողմն չլինէի: Երբ
ներքինիներն փիղերու վրայ հեծցուցած
կը փախցնէին պալատական կիներն, կրցի

խուսափելու եւ, զի, թէպէտ ամեն կողմ
ուստիկանք խարաղանի հարւաժաներով
կտախտէին զմարդիկ դիւկին օգնութեան
հասնիլ, փիղերն կնճժի հարուածներով
կը հարկադրէին զանոնք ի բաց գնալ։
Այսպէս մերթ յառաջ մերթ յետո մըղ-
ուելով՝ վերջապէս կըլցի դուրս ելլել
այս սոսկալի վճէն, և շնորհիւ հրդեհի
լուսոյն, հասայ տրձակաւայրին միւս
ծայրն, ուր հիւղերու տակ, հեռի յա-
ւագորերոյն, ժողովուրդը իւր վաստա-
կոյ հանգիստը կը վայելէր, և ուր սկսայ
չունչ առնել։ Ըսի, ահա՛ տեսայ քաղաք
մը, ազգաց իշխաններուն բնակութիւնը
տեսայ, ահ, սրբան դերի իշխաններ
կան, որք իրենց հանգստեան ժամերուն
մէջ խի պաշտօն կը մատուցանեն կրից՝
փառասիրութեան՝ աւելորդ ազաշու-
թեանց ընշաքաղցութեան, քնոյ մէջ ան-
գամ երկիւղ ունին տալիս մը չուսա-
կան և չարագործ մարդոցմէ, յորոց շքը-
շաղատուած են, գողեր, մորաքիկներ,
դրանիկք, հրդեհեալք, զինուորներ խի,
մեծամեծք և քարմը։

Ի՞նչ է քաղաքի մը ցերեկուան վի-
ճակն արդեօք, երբ ի գիշերի այսքան
յուզեալ է։ Մարդուն վիշտերն իւր բեր-
կրանայն հետ խփալին կաճին, որքան
թագաւորներ, որ յղփացած են ի բեր-
կրանաց, թշուառ են։

Ամեն տառն երկիւղ ունին ներքին
և արտաքին պատերազմներէ, և անոնց-
մէ խի որք իրենց միտքարտ թիւններն
են, իւր պաշտպաններն, զօրապետներն,
պահապաններն, մօլլաներն, կիներն և
զուակուներն։ Ամբոցներն բալորող իրամ-
ներն չեն կրնար արգելել մապաշտու-
թեան ցնորքներն, և ոչ անոնց քաջա-
կիրթ փիղերն ի բաց ցրուել տխուր
հոգերնին։ Խի ևս աներկիւղ այս ամեն

մտահոգութիւններէն՝ ո՛չ ոք բռնակալ
կրնայ իշխել մարմնոյս և հոգւոյս։ Կը
ժառայեմ Աստուծոյ անսարով խղճիս, և
ոչ մէկէ մը ունիմ տեղի կատկածելոյ,
եթէ ոչ անձամբ անձին պատրաստեմ
ինձ տանջանք, ապաքէն Բարիս մը թա-
գաւորէ մը նուազ թշուառ է։ Այսպէս
ըսելով՝ սկսայ արտատուել, և ի ծունր
իջեալ՝ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ, որ
ի զխրութիւն վշտացոյ կը ներկայացնէր
ինձ գաւազդոյնս վշտացեալներ։

Յայտնեալէ միայն Տէ՛հի՛ն արուար-
ձանները սկսայ շրջիլ, անտի կը տեսնէի
թէ ի՛նչպէս ստանդոց լոյսն կը լուսաւորէր
մարդ կան բնակութիւնները, խառնու-
լով անոնց ճրագներուն լոյսին, իբր այն
թէ երկին և երկիր ի միտին մէկ կալ-
ուած մը կը կազմէին։ Երբ լուսինն կու-
գար արծաթազածիլ այս տեսարանն,
ուրիշ գոյներ, ուրիշ փայլ մը կը հան-
նէին համադրոյք, որպիսիս չէրնար զըտ-
նել մարդ ցերեկ տեսն. զմայլմամբ կը
դիտէի աշտարակներն, տներն և ծառեր
տխուր լուսով ողորուն, որ ի հեռուստ
ժէմնայի ջուրց մէջ ի վեր կը ցորանային։

Ա.

(Երբանուէրէ)

Ս.Ռ.ՊԴ.ՋԱԲԱՆԱՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄՆՈՒՆԴՔ

(Երբանուէրէ)

Հաւու մի ջուրը նուազ անդ տրար
է. Իպսկրատ գոված է զայն։

Հորթու մի ջուրը գովացուցիլ և
թիթեւապէս լուծիլ է։

Գալով խղունջի և դորաի մի ջու-
րերն, միայն բժշկութեան մէջ կը
գործածուին թոքային հիւանդութեանց

հիթակոյ եղող հիւանդաց համար :

Մե . - անդեան ծառայող միտերն են եղի , հորթու , ոչխարի , գաւին , խոչի միտերը :

Որպէս զի կենդանւոյ մը միտը ողջ պահիկ ըլլայ , հարկ է որ ոչ կենդանւոյն ողջութեան տունն և ոչ սպանմանէն վերջը որ և իցէ հիւանդութեամբ անպահան եալ ըլլայ :

Սոյն միտերուն անդային կարողութիւնը գրեթէ միեւնոյն է . եզան միտը 400 ին 26 աղօթային նիւթ , հորթու միտը՝ 400 ին 49 , ոչխարինը՝ 400 ին 22 , խոզինը՝ 400 ին 49 :

Բայց խոզի միտը ամեն միտերէն աւելի անմարսն է մկանանց թելերուն հետ ճարպ խաւնուած ըլլալուն պատճառաւ : Խոզը ունի Բէլէնդ անուանեալ հիւանդութիւն մը որ կը բաղկանայ մին մէջ որդերու հաւկիթներուն դոյութենէն , արդ այսպիսի անտալից խոզի միտ կերուած ատեն սոյն որդի հաւկիթները մարդու աղեաց մէջ կը զանգուին և Բէլէնդ ըստած որդերու կը փոխուին , և արեան մէջ խառնուելով , կերթան մարդու մկանանց մէջ որ մեծ աւեր գործելով քիչ ատենէն մահուան տեղի կուտան : Սոյն արկածները մահաւանդ կը աւանուին այն երկրաց մէջ յորս ապրիտացեալ և չեփուած խոզի միտ կուտեն : Սոյն հաւկիթները 70-80 ատուհան տաքութեան չեն դիմանար :

Կենդանեայ ամենէն լաւ անդային կարողութիւն ունեցող մատուերը միտերն են . միւս մատանց մարտողութիւնը դժուարին է :

Հաւեղէն . - սուքա հաւերէն , հընդկահաւերէն , աղանիներէն , բաղերէն և սաղերէն կը բաղկանան : Բաղերն ու սաղերն դժուարամարս են իրենց պա-

րունակած ճարպին և մկանանց թելերուն թանձրութեան պատճառաւ : Հաւերը ու հնդկահաւերը դիւրամարս են :

Որեղէն . - որեղէնք կ'ըսուին այն աղատ ապրող կենդանեաց՝ որ երբեմն եղանակաց մէջ կորսացուին : Որեղէնք բաղմովի են , որոց գլխաւորներն են կաքաւ , բաւիան , լորամարդի , կոցար (պէքացայ) և այլն :

Որեղինաց մարտողութիւնը դժուարին է . շատ եփած որեղէն ուտելէ ըզզոյ կենալու է , վրան զի այն ատեն միտը վատաւորվ , և ալ աւելի դժուարամարս կըլլայ , և իւր անդարար յատկութիւնները կը կորսնցնէ :

Սրէն . - արինով պատրաստուած կերակուրք , ինչպէս պուտէնը (*), դժուարամարս են . վրան զի արեան մէջ զանաւոր գնտակիկները ստամոքային հիւթին մէջ չեն լուծուիր և կամ իրիտ քիչ կը լուծուին :

Ձուլ , կէլուորէն , ողբիւրդաբէն . - ձուլերը երկու են . ծովու և անուշ ջրոյ , ձկանց միտը չորքոտանեաց մահէն նուազ անդարար է . ընդհանրապէս մարտողութիւնին լաւ է . մահաւանդ լեղուած ձուլերուն , և անուշ ջրոյ ձկանց մարտողութիւնը , իրաց առեալ օձաձուլը , մտերին կարմիր եղող ձկերը , ինչպէս լոսքինը (սոմոնը) բաւական դժուարամարս են :

Կալիւմարէն և սոլիպապաբէն , ինչպէս ոտորէ , ուլականջ , երբ թարմ ըլլան , դիւրամարս են . սոցա պարունակած ծովու ջուրը զիրենք թեթեւացէս լուծիչ կընէ :

Մեծ խնցղեալները , և այլ անսակ խնցղեալները՝ որ կարծր և խիստ

(*) Արինէ և ճարպէ չիտուած խոզի երշիկ :

մկանանց թերեր ունին, յաճախ անմարտողութեան պատճառ կըլլան: Սոյն որ նընդոց մէկ քանինները ծանր արկածից պատճառ կրնան ըլլալ, ինչպէս փոխել, խիթ, կծկութիւն, մարթի վրայ խաղաւարաններ եղնել, և այլն: Ուշականջները այս կարգէն են: Սոյն արկածները բազում պատճառներու կը վերագրեն: Ա. կը վերագրեն ուշականջներու մէկ հիւանդութեան՝ զոր աօքթոր Մեհրինկ քոս կանուանէ:

Բ. փոքր խեղափառի մը գոյութեան զոր գտած է Լամուրու: Գ. վերջապէս Պ. Պուշարտա սոյն վատառողջ յատկութիւնները կը վերագրէ ուշականջներուն նուերուն ջուրին մէջ գտնուած մասին վրայ՝ որ պղնձապատ է՝ փակած ըլլալնուն:

Հասկնալիք. - հաւկիթները կը կազմուին ճերմակէ, դեղինէ, զանազան քիմիական աղերէ և ջրէ: Երբ հաւկիթները կարծր ելած ըլլան դժուարամարտ են, իսկ երբ քիչ եփուած, կարի մարտողական և ողջպահիկ ու կազդուրիչ: Երբ անեփ ըլլան, քիչ կերակուրք կան որ անոնց չափ կարի դիւրամարտ ըլլան:

(Շարունակէ)

Իւսկիւտար

ՀԱՏՈՒԱԾՔ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՅՐԱՆՔԼԻՆԻ ԳՈՐԾԵՐԷՆ ՔԱՂՈՒՄԾ

ԾՐԱԳԻՐ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԲԱՐԻՈՒԹՄԱՆ

(2)

Նպատակ ունենալով այս առաքինութեանց վաղընդփոյթ ընտելանալ մտածեցի որ դիւրագոյն եւս պիտի ըլլար ինձ եթէ փոխանակ ամենուն ալ միանգամայն ունջ դնելու առ ժամանակ մի Դոյն Դոյն վրայ խնամք տանէի, և յետոյ

նոյնին սովորութիւնը աղէկ մը ստանալէս վերջ միւսոյն ձեռնարկէի մինչեւ որ հետզհետէ յառաջանալով վերջապէս տառներեք յատկութիւնքն ալ ստացած ըլլայի: Եւ որովհետեւ ոմանց հրահանգը կրնար այլոց ստացումը դիւրել, հետեւաբար զանոնք վերոգրեալ կարգադասաւորեցի: Առաջնագոյն կարգը առի Ժողովութեան, որովհետեւ առ կը նպատակէ զլիսու զովութեան և՛ դազափարաց յըստակութեան, որք այնչափ կարեւոր են երբ հին սովորութեանց յարատեւ հրապուրանաց և անդադար մէկմէկու յարդող տենջանաց բռնութեան գիմագրելու համար միշտ արթուն և զգոյշ կենալու հարկադրուիմք. - Երբ միանգամայն առաքինութիւնն կատարելապէս ստացուեր լսեալն աւելի պիտի դիւրանար, և որովհետեւ առաքինութեան մէջ յառաջագիմելուս հետ միանգամայն հմտութիւններ եւս քաղելու փափաք մ'ունէի և կը նկատէի թէ խօսակցութեանց մէջ մարդ աւելի ականջաց քան ընդուի օգնութեամբ կուտանի՝ որով չեցի ետ կենալ այն սովորութենէ որ զիս միշտ շտապիտութեան խեղճատակութեան և ծաղրածութեան մղելով իմ անձանց հաճելի կընէր, և երկրորդ կարգը տուի լսեալն տարակոյն չունենալով որ անոր յաջորդող կարգադասութեան չնորհիւ իմ ուսմանցս և ծրագրոյս հետեւելու բաւական ժամանակ պիտի ունենայի: Հասարակական ինձ համար սովորութիւն մի ըլլալուն պէս միւս բոլոր առաքինութեանց ստացման համար հարկ եղած յարատեւութիւնը պիտի ունենայի: Տնտեսական և աշխարհական ազատ կացուցանելով զիս այն պարտքերէն որովք դեռ եւս բեռնաւորեալ

էի, և չորհրդով ինձ ղուարթութիւն և տնկախութիւն առաւել եւս պիտի գիւրէր «Երկու-նեան», «Երեք-նեան» և այլոց հրահանգը: Ապա խորհելով որ ըստ ծանուցման զոր կուտայ Պիւթագոր իւր «Երկու-նեան» մէջ՝ առօրեայ քննութիւն մը հարկաւոր պիտի ըլլար ինձ, հետեւեալ եղանակը հնարեցի՝ զանի ըստ այնքմ կատարելու համար:

Շինեցի փոքր գրքոյի մը որոյ ամեն մէկ էջն յատկացուցի առաքինութեանց մէն մի անուան. ամեն մէկ էջի վրայ կարմիր մեղանով գծեցի եօթը սիւներ՝ շարթիւ իւրաքանչիւր աւուրց յատուկ. և ամեն մէկ սեան ճակատը նշանակեցի իւր օրուան տեղանշանը, յետոյ այն սիւներուն վրայէն խոտորնակ կերպով տասներեք կարմիր տողեր գրեցի՝ որոց ամեն մէկուն սկիզբը դրի առաքինութեանց մէն մի անուանց ըսկըգնատառերն, և ապա նշանակելու համար այն սիւններն զորս ըստ քննութեան գործած կը գտնէի զիս այս ինչ օրը այս ինչ առաքինութեան գէմ, նոյն օրուան և նոյն առաքինութեան համապատասխանող տողէն և սեան մէջտեղ փոքր նիշ մը կը դնէի:

Յաջորդեալով չափ մի՛ ուտեր, ջերմանալու չափ մի խմեր,

Այս առաքինութեանց իւրաքանչիւրին յաջորդաբար մէկ մէկ շաբաթ սաստիկ ուշագրութիւն ընել սրտելով առաջին շարթուան մէջ իմ մեծ ջանքս եղաւ «Երկու-նեան» գէմ ամենաթեթեւ սխալէ զերծ մնալ թողլով միւս առաքինութիւնները իրենց «Երեք-նեան» բախտին, բայց և այնպէս նշանակելով ամեն երեկոյ նոյն օրուան սխալները: Եթէ առաջին շաբթուան մէջ կարող ըլլայի «Երեք-նեան» առաջին տողը առանց ու է նշանի

պահել նոյն առաքինութեան հրահանգին մէջ զիս բաւական զարգացած և նոր ներհակիր մշտութեան ազդեցութեան զիս բաւական ազատ կը համարէի և որով համարձակութիւն կունեայի իմ խնամքս երկրորդին վրայ եւս տանելով երկրորդ շաբթուան մէջ երկու տողերն եւս առանց նշանի պահել ջանալու: Այս եղանակաւ մինչեւ վերջին առաքինութեան հասնելով՝ տասներեք շաբաթուան մէջ կրնայի գտնուիլ ամբողջովին հրահանգել և մեկ տարուան մէջ չորս ընթացք կատարել: Ինչպէս մարդ մը որ կուգէ սրտաէգ մը մաքրել՝ չփորձեր գեշ խոտերն ամենքը մեկէն իւրաց հատանել որոյ համար կարողութիւնք և միջոցք կը պակսին իրեն, այլ նախ և յառաջ առաւի մը եղբէն կօկի և այն ատեն երկրորդին կը ձեռնարկէ երբ արդէն առաջնոյն աշխատութիւնն աւարտած է, նոյնպէս ալ ես կը յուսայի իմ էջերուս վրայ առաքինութեան մէջ ըրած յառաջգիմութիւններս տեսնելու խրախուսիչ հաճոյքն վայելել: Այն յառաջգիմութիւնք զորս ըրած պիտի ըլլայի նիշերու թուոյն հետզհետէ նուազմամբը, մինչեւ որ վերջապէս բազում անգամ վերսկսելով տասներեք շաբթուան միջոցի մէջ օրական քննութիւններէս յետոյ գրքոյիս բոլորովին ըստ պիտակ գտնելու բարեազդութիւնն ունենայի:

Մտքը-գիւղ

Թարգ. Ա. Բ. Ս.

ՅԲԱՆԲԼԻՆ (Յիշատակարանք)

(Շարանակի)

ԲՅՆ.ԶԱՐԱԳԱՐՏԷՂ

ԼՈՒԲԻԱ

Լուբիան երկու տեսակ է. մին՝ ալիք և միւսը՝ եր ֆաւորէտ:

2-րդ՝ ցողերու վաթթուելով վեր կելլէ. իսկ միւսը՝ դրեթէ երկու թիւղէն աւելի չբարձրանար: Աղբիւնն սկսեալ յաջորդաբար մինչեւ օգոստոսի վերջը կցանուի:

Լուրիան՝ ինչպէս որ յայտնի է, թէ չոր և թէ թարմ կուտուի:

Լուրիաները աւելի չոր քան թէ խոնու և միջին պինդ և հին աղբով աղբուած հողերը կը սիրեն:

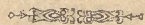
Լուրիայի յատկացեալ հողը լուրահելով և աման միջոցին քրքրելով կախուղ պահելու է:

Լուրիան կցանուի երբ սառնիկ ցուրտերէն ա՛լ վախ չըլլայ, վասն զի ամենանուաղ ցուրտն ու եղեամբ լուրիան կոչնչացնէ. թէեւ հողերու մէջ խումբ խումբ կցանեն, իսկ աւելի պինդ հողերու մէջ՝ սովորաբար մէկ դծի վրայ: Խումբ խումբ ցանելու համար առաջուրնէ կաղցրուցած հողի մէջ իրարմէ կէս կանգոն հեռաւորութեամբ և դրեթէ կէս ցուցամասի չափ խորութեամբ փոքրիկ ծակեր կբանան և 5-6 լուրիա դնելէն վերջը վրան խիտ բարակ հողով կամ լաւ եւս է բուսահողով թեթեւապէս կծածկեն. մէկ դծի վրայ ցանելու համար իրարմէ մէյմէկ թիղ հեռաւորութեամբ զուգահեռական շուաններ կերկրնցնեն տախտակներուն վրայ և սոյն շուաններուն ուղղութեամբ եղած դծին վրայ իրարմէ երկու թիղ հեռաւորութեամբ նուաղ խոր փոսեր կբանան և վերոյիշեալ քանակութեամբ լուրիաները զետեղելէն վերջը բուսահողով կծածկեն. սոյն կերպ սերմանումը եւ քառասունի համար աեղի կուսենայ:

Իսկ միւս լուրիան ուրիշ կերպ կցանուի. այսինքն հողը բահելէն հաքը իրարմէ կէս կանգուն հեռաւորութեամբ զուգա-

հեռական գծերու վրայ նոյնպէս իրարմէ կէս կանգուն հեռաւորութեամբ փոքրիկ հողակոյտեր կյարդարուին, և ամէն մէկ հողակոյտին շուրջը իրարմէ մէյմէկ մաս հեռաւորութեամբ 8-10 լուրիա կցանուի. երբ լուրիաները ծլել սկսին խաւքան չիւր հողակոյտին մէջանգը մէյմէկ ցող կհաստատուի որ լուրիաները քանի մեծնան անոր պլլուին: Լուրիաները ցանելէն վերջը երբ հողը կարծրանայ և կեղեկապէս զանի պէտք է թեթեւապէս փրշրել լուրիաներուն քշելը դիւրացնելու համար. երբ երկար ժամանակ հողէն դուրս չըջին նշան է թէ նեխած են մանուանդ. երբ օգը անձրեւում ըլլայ: Լուրիաները հողէն դուրս քշելուն պէս հողը թեթեւ կերպով քրքրելու է (չափալամաք), և այն գործօղութիւնը կրկնելու է ամէն անգամ որ հողը չկարծրանայ: Լուրիաներուն քով բուսած փայտակար և այլն անօգուտ խոտերը քաղահան ընելու է:

Եւսկիւտար

ՆՈՒՆԻՐ

Եօղլատու թղթատարութեան և հեռագրատան տնօրէն Մեծ. Միհրան էֆ. Գիւրքեան այս երրորդ անգամ կը նուիրէ 2. օրինակ տարեկան Ընտանիք Եօղլատու փիճակին երկու աղքատիկ վարժարանայ:

Խորին չնորհակալութիւն աւ նորին մեծապատուութիւն՝ որ դնահատելով մեր անդօր ջանքերն փասն դատաւարաւորեան՝ կը հաճի քաջալերել զմեզ յայս ձեռնարկ:

ԽՄԲԱԳԻՐ. - Սիմոն Գաբամանեան

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ. - Արամ Աճեան

ՏՊԱԴՐԵԱՆ. ՀՐԱՄԱՆՍԻ ՄԵՍՐԻՅԻ